

ОЦІНЮВАННЯ УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Кондратюк Юлія Вікторівна

аспірант кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування,
Київський національний університет будівництва і архітектури (м. Київ, Україна)
ORCID: 0000-0001-8150-3969
kondratiuk.yv@gmail.com

У статті розкрито сутність поняття «інтелектуальний капітал» як знання, вміння та досвід працівників, які мають безпосередній вплив на розвиток будівельних підприємств та забезпечують їх економічну стабільність та конкурентоспроможність як окремих підприємств, так і економіки держави у цілому. Досліджено структурні елементи інтелектуального капіталу будівельних підприємств, які безпосередньо пов'язані з процесом управління інтелектуальним капіталом підприємства. Розглянуто оцінку інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання як важливий чинник підвищення ефективності інтелектуального потенціалу національної економіки, що має велике значення в умовах кардинальних змін на сучасному етапі розвитку інформаційного, цифрового, суспільства інтелектуальної економіки. Величина інтелектуального капіталу визначається на основі капіталізації наднормативного прибутку, що отримує будівельне підприємство в процесі виробничо-господарської діяльності за рахунок наявності в нього сукупності конкурентних переваг. Формування інтелектуального капіталу залежить від якості інтелектуальних ресурсів, які використовуються у поєднанні з фінансовими та матеріальними ресурсами. Сформульовано головне стратегічне завдання інтелектуального капіталу будівельних підприємств, яке полягає в ефективному управлінні відносинами зі стейкхолдерами. Визначено, що конкурентоздатність та розвиток економічної системи України значною мірою залежать від формування, ефективного використання та управління інтелектуальним потенціалом на основі його ґрунтовної оцінки. Запропоновано основні моделі управління інтелектуальним капіталом, із них доцільно виділити: інформаційну, вартісну, індикаторну, моніторингову, інноваційну. Визначено основну роль стейкхолдерів та їхній вплив на інтелектуальний капітал будівельних підприємств. Досліджено основні функції та підходи до оцінювання інтелектуального потенціалу і запропоновано основні моделі управління інтелектуальним капіталом, що є важливими для подальшого розроблення механізмів підвищення його ефективності як на вітчизняному ринку, так і поза його межами.

Ключові слова: будівельні підприємства, інтелектуальний капітал, інноваційна діяльність, капіталізація, конкурентоспроможність, управління інтелектуальним капіталом.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.2.6>

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах сильної конкуренції розвиток вітчизняної економіки практично неможливий без активної цілеспрямованості виробничих структур на інтелектуальну власність. Виходячи із цього постає питання про сутність інтелектуального капіталу та його оцінку, тому що найефективніше використання цього капіталу здатне значно поліпшити якість інформації, продукції, нових технологій та інновацій та є невід'ємним складником економічної політики сучасних підприємств.

Значна роль у формуванні конкурентоспроможності будівельних підприємств базується на інтелектуальному капіталі, а тому на різних територіальних рівнях інтелектуальний капітал не є статичною величиною, його варто характеризувати з погляду системного підходу до операційних систем.

Інтелектуальні активи є визначальними для подальшого розвитку інтелектуального капіталу та гарантують конкурентні переваги економіки, становлять основу для розвитку інноваційних систем. Отже, формування конкурентних переваг в економіці передусім залежить від наявного інтелектуального капіталу прихованої вартості одиниць, установ, підприємств, регіонів та громад тощо. Такі знання становлять основу для реалізації стратегій

розвитку та результативних методів задля досягнення цілей соціально-економічного розвитку на всіх економічних рівнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні сьогодні питання щодо структури та сутності інтелектуального капіталу є дискусійними, в опублікованих наукових дослідженнях недостатньо охарактеризовано концепцію його формування та розвитку. Деякі аспекти інтелектуального капіталу обґрунтовано у працях вітчизняних науковців, зокрема А. Чухно, І. Журавльової, О. Бервено, О. Бутнік-Сіверського, О. Кендюхова, О. Лапіна, О. Стрижак, Н. Маркової, С. Ілляшенко, С. Легенчук. Основна частина науковців вивчає макроекономічні проблеми функціонування інтелектуального капіталу в контексті результатів зарубіжних досліджень. А вітчизняні дослідники вивчають економічну категорію «інтелектуальний капітал» із філософського та правового погляду, не беручи до уваги процес управління інтелектуальним капіталом на будівельних підприємствах.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення суттєвих характеристик та структури інтелектуального капіталу, основних ознак та оцінювання основних умов розвитку інтелектуального капіталу будівельних підприємств на вітчизняному ринку.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які забезпечили об'єктивність і достовірність сформульованих висновків.

Результати дослідження. У всіх сферах розвитку вітчизняної економіки на нинішньому етапі розвитку проявляється прагнення до інновацій та змін, які поєднані інтересом економічної думки до людського інтелекту, що реалізується у формі людського капіталу. Тільки людина, її здібності, вміння та навички є основою формування інноваційного суспільства, економіки інтелектуального капіталу.

Без розуміння визначальної ролі інтелектуального капіталу та навичок управління ним забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки практично неможливе.

Розвиток новітніх технологій призводить до того, що знання та здібності персоналу, досвід роботи, інтелектуальні продукти становлять основні конкурентні переваги того чи іншого підприємства. І, як правило, лише ті підприємства, які розуміють важливість використання продуктів інтелектуальної праці людини, що мають своє відображення у сучасних інноваційних проєктах, мають значно більше шансів на успіх.

У забезпеченні ефективного процесу відтворення інтелектуального капіталу велику роль у сучасній економіці відіграє держава. Нова парадигма науково-технологічного розвитку пов'язана із соціально-економічною спрямованістю новітніх технологій, тобто практичних сукупностей чинників та знань, котрі застосовуються для економічного зростання спільнот із метою покращення їхнього матеріального рівня життя [4].

В Україні будівельна галузь відіграє надважливу роль у розвитку економічної системи, тому що в різних сферах діяльності економічне зростання практично неможливе без зростання конкурентоспроможного будівельного комплексу.

У сучасних ринкових умовах роль інтелектуального капіталу будівельних підприємств надзвичайно важлива, тому що всі його складові елементи мають вплив на результат та створення цінностей [3]. Головними цінностями, які варто виокремити, є:

- збільшення прибутку та ринкової вартості;
- зростання ефективності застосування усіх наявних ресурсів;
- запровадження новітніх технологій та форм ведення робіт;
- збільшення інвестиційної привабливості;
- розвиток інноваційного потенціалу;
- стійкі конкурентні переваги та ринкові позиції.

Поліпшення ефективності управління інтелектуальним капіталом як сукупністю інтелектуальних ресурсів є найпріоритетнішим завданням для всіх без винятку будівельних підприємств України.

Основну частину наукових досліджень присвячено визначенню інтелектуального капіталу, що застосовується переважно у нематеріальній та лише в деяких матеріальних сферах і являє собою універсальне

поняття. Однак недослідженими залишаються напрями формування та застосування інтелектуального капіталу в будівельній галузі. Чіткого визначення поняття інтелектуального капіталу будівельних підприємств немає, лише в деяких дослідженнях висвітлюється поняття інтелектуального капіталу будівельних підприємств [6–9].

Далі запропоновано моделі управління інтелектуальним капіталом:

1) *Інформаційна* – формується на необхідності концентрації уваги на інформаційно-аналітичному забезпеченні управління інтелектуальним капіталом на будівельних підприємствах.

2) *Вартісна* – заснована на управлінні інтелектуальним капіталом через призму вартісних показників та їх складників (наприклад, ринкова вартість, вартість нематеріальних активів, валюта балансу тощо).

3) *Індикаторна* – формування та реалізація напрямів управління відбувається на основі отриманих значень індикаторів, які мають вплив на інтелектуальний капітал.

4) *Моніторингова* – управління відбувається через вплив на показники ринкової вартості активів, інфраструктурних та людських активів, інтелектуальної власності.

5) *Інноваційна* – управління відбувається внаслідок реалізації комплексних заходів, що стосуються розроблення стратегії інноваційного розвитку будівельних підприємств, організації та контролю і забезпечення ефективного процесу управління.

Головним стратегічним завданням інтелектуального капіталу будівельних підприємств є ефективне управління відносинами зі стейкхолдерами.

Стейкхолдером називають ринковий суб'єкт, який зацікавлений у діяльності будівельного підприємства чи в певних його напрямках, проте цей інтерес не базується на бажанні отримати чистий дохід [1].

Стейкхолдерів будівельних підприємств можна розділити на:

- інвесторів, які вкладають у підприємство свій капітал із метою отримання прибутку, однак є певна частка ризику;
- кредиторів, які короткостроково надають підприємству позику взамін на певний наперед обговорений дохід;
- працівників підприємства, які зацікавлені в отриманні інформації про можливості підприємства своєчасно виплачувати заробітну платню, пенсійні та інші виплати;
- менеджерів підприємства, яким фінансова інформація дає змогу зробити оцінку ефективності управління підприємством;
- споживачів, у яких є інтерес до стабільних поставок на підприємстві;
- постачальників, які зацікавлені у своєчасності отримати свої виплати [1].

Визначенню та обліку інтелектуального капіталу своїх працівників, як правило, не завжди приділяється належна увага керівництвом будівельних підприємств.

Як правило, нематеріальні активи відображено у бухгалтерських звітах будівельних підприємств. І в результаті зазвичай або збитковість, або низький рівень їх ефективності. На міжнародному рівні розробляється та реалізується набагато менша кількість патентів та заявок на винаходи, промислові винаходи, на знаки для товарів та послуг порівняно з вітчизняними аналогами. Разом із цим ефективність їх віддачі набагато вища, ніж в Україні. Наприклад, у Німеччині, Австрії, Франції на одну заявку на винаходи припадає у середньому 207,922 млрд. дол., 109,398 суми валового внутрішнього продукту відповідно. Тоді як в Україні – лише 0,00007 млрд. дол. [5].

Отже, інтелектуальний капітал будівельних підприємств надає реальну можливість зрівнювати динаміку вартісних показників та оцінювати результати колективної діяльності будь-якого типу підприємств. Значну увагу варто звернути на визначення показників, складників інтелектуального капіталу, тому що саме вони формують чинники, що визначають основні тенденції та стан розвитку будівельних підприємств.

Вибір необхідних показників для оцінки має вирішальний вплив на прийняття правильних оперативних рішень на будівельному підприємстві та реалізацію стратегії його діяльності. Інтелектуальному капіталу властива певна своєрідність – він не входить до традиційної моделі фінансового аналізу та має подвійну форму власності. Як структурний капітал він належить підприємству, а як людський – є власністю його власника [2].

Через функції реалізовується основне призначення будь-якої економічної категорії, не є винятком інтелектуальний капітал. Усі його функції можна поділити на основні та додаткові. Із основних можна виділити одну головну. Головна функція інтелектуального капіталу базується на забезпеченні сталого прибутку та вартості підприємства за рахунок реалізації конкурентних переваг, що генеруються системою нематеріальних цінностей. Окрім головної, основними функціями інтелек-

туального капіталу є накопичувальна, відтворювальна, виробнича, стимулююча.

До додаткових функцій належать збільшення конкурентоспроможності та продуктивності праці, підтримка економічної свободи та забезпечення сталого економічного росту. Здійснення всіх функцій інтелектуального капіталу можливе лише за відповідного інституціонального супроводу цих процесів. Окремі структурні складники інтелектуального капіталу становлять форму матеріалізації знань та ідей, при цьому вони закріплюють право власності на дані знання, забезпечують ріст конкурентних переваг та використовуються в усіх галузях соціально-економічного життя суспільства [3].

Висновки. На сьогоднішньому етапі розвитку забезпеченість суб'єктів господарювання та економічна ефективність економіки держави у цілому суттєво визначаються їх можливістю та вмінням до створення, застосування та розвитку інтелектуального капіталу, основою якого є знання, інформація та навички, що поступово стають основними активами. Однак практика господарювання говорить про те, що управління інтелектуальним капіталом будівельних підприємств має безсистемний характер. Створення результативної системи управління інтелектуальним капіталом будівельних підприємств забезпечить реалізацію наявного високого потенціалу, вихід державної економіки на вищий рівень та на світовий ринок.

Таким чином, інтелектуальний капітал будівельних підприємств є основою майбутнього економічного зростання і, як наслідок, покращення якості життя. Його оцінка допомагає будувати довгострокову стратегію будівельних підприємств у ситуаціях, які постійно та динамічно змінюються. Дану оцінку можна використовувати як інструмент комунікації, інновацій та швидкого просування. Основною метою оцінки інтелектуального капіталу будівельних підприємств є забезпечення сталого розвитку в цілому як на вітчизняному ринку, так і поза його межами.

Список використаної літератури:

1. Арефьева О.В., Комарецька П.В. Інтереси стейкхолдерів в організаційному забезпеченні стратегічного управління фінансовим потенціалом підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 9. С. 80.
2. Бажан І.І. Інтелектуальний капітал та основні підходи до його оцінки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2012. № 1(17). С. 52–56.
3. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16–27.
4. Жарінова А.Г. Розвиток економіки знань в контексті формування людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2536>
5. Мамонов К.А. Стейкхолдерна стратегія вартісно-орієнтованого управління капіталом бренду будівельних корпоративних підприємств : дис. ... д.е.н. : 08.00.04. Харків, 2012. 542 с.
6. Ступнікер Г.Л. Управління інтелектуальним капіталом підприємства на основі економічної діагностики. *Ефективна економіка*. 2011. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=565>
7. Ткач І.І. Аналіз структури інтелектуального капіталу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2010. №.6. Т. 4. С. 336–339.
8. Юрченко Ю. Управління інтелектуальним капіталом будівельних підприємств в умовах інноваційного розвитку : дис. ... к.е.н. : 08.00.04. Київ, 2012. URL: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/45/769/13731.html>.
9. Ягельська К.Ю. Інновації та інтелектуальний капітал в системі чинників випереджаючого економічного розвитку. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 1. Т. 2. С. 155–158.

References:

1. Aref'eva. O.V., Komarec'ka P.V. (2012) Interesy stейkholderiv v orghanizacijnomu zabezpechenni strategichnogho upravlinnja finansovym potencialom pidprijemstv [The interests of stakeholders in the organizational support of strategic management of financial potential of enterprises]. *Current economic problems*, no. 9, p. 80.
2. Bazhan I.I. (2012) Intelektual'nyj kapital ta osnovni pidkhody do joghho ocinky [Intellectual capital and basic approaches to its evaluation]. *Bulletin of Berdyansk University of Management and Business*, vol. 1, no. 17, pp. 52–56.
3. Butnik-Sivers'kyj O. (2002) Intelektual'nyj kapital: teoretychnyj aspekt. [Intellectual capital: theoretical aspect]. *Intelektual'nyj kapital*, no. 1, pp. 16–27.
4. Zharinova A.Gh. (2013) Rozvytok ekonomiky znanij v konteksti formuvannja ljud's'kogho kapitalu. [Development of knowledge economy in the context of human capital formation]. *Efektivna ekonomika* [The economy is efficient], no. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2536>
5. Mamonov K.A. Stejkkholderna strateghija vartisno-orijentovanogho upravlinnja kapitalom brendu budivel'nykh korporatyvnykh pidprijemstv [Stakeholder strategy of cost-oriented capital management of the brand of construction corporate enterprises]. Working paper WP3/2012/01, Kharkiv: Druk.
6. Stupniker G.L. (2011) Upravlinnja intelektual'nym kapitalom pidprijemstva na osnovi ekonomichnoji diagnosyky [Management of intellectual capital of the enterprise on the basis of economic diagnostics]. *Efficient economy* (electronic journal), vol. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=565>
7. Tkach I.I. (2010) Analiz struktury intelektual'nogho kapitalu pidprijemstva [Analysis of the structure of intellectual capital of the enterprise]. *Visnyk Khmel'nyts'kogho nacional'nogho universytetu. Serija «Ekonomichni nauky»* [Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences Series]. Khmelnytsky: Khmelnytsky National University, pp. 336–339.
8. Jurchenko Y. Upravlinnja intelektual'nym kapitalom budivel'nykh pidprijemstv v umovakh innovacijnogho rozvytku [Management of intellectual capital of construction companies in terms of innovative development]. Working paper WP3/2012/01, Kyiv: Druk.
9. Jaghel'sjka K.Y. Innovaciji ta intelektual'nyj kapital v systemi chynnykiv vyperedzhajuchogho ekonomichnogho rozvytku [Innovation and intellectual capital in the system of factors of advanced economic development]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noji vlasnosti* [The theoretical and practical aspects of economics and intellectual power]. Mariupol: Azov State Technical University, pp. 155–158.

Yuliia Kondratiuk, Postgraduate Student of the Department of Economic Theory, Accounting and Taxation, Kyiv National University of Construction and Architecture (Kyiv, Ukraine)

ESTIMATION OF DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF CONSTRUCTION ENTERPRISES IN UKRAINE

The article reveals the essence of the concept of «intellectual capital» as knowledge, skills and experience of workers who have a direct impact on the development of construction companies and ensure their economic stability and competitiveness of individual enterprises and the economy as a whole. The structural elements of the intellectual capital of construction companies, which are directly related to the process of managing the intellectual capital of the enterprise, are studied. The assessment of the intellectual potential of economic entities is considered as an important factor in improving the intellectual potential of the national economy, which is of great importance in the context of radical changes at the present stage of development of information, digital, intellectual economy. The amount of intellectual capital is determined on the basis of capitalization of excess profits received by the construction company in the process of production and economic activities due to the presence of its set of competitive advantages. The formation of intellectual capital depends on the quality of intellectual resources used in combination with financial and material resources. The main strategic task of the intellectual capital of construction companies, which is to effectively manage relations with stakeholders, is formulated. It is determined that the competitiveness and development of the economic system of Ukraine largely depends on the formation, effective use and management of intellectual potential on the basis of its thorough, qualitative assessment. The basic models of intellectual capital management are offered, from them it is expedient to allocate: information, cost, indicator, monitoring, innovative. The main role of stakeholders and their impact on the intellectual capital of construction companies is identified. The main functions and approaches to the assessment of intellectual potential are studied and the main models of intellectual capital management are proposed, which are important for further development of mechanisms to increase its efficiency both in the domestic market and abroad.

Key words: construction companies, intellectual capital, innovation, capitalization, competitiveness, intellectual capital management.

Дата надходження до редакції: 11.06.2021 р.